

Vpliv socialne države na (ne)odvisnost delavcev od tržnih pogojev zaposlovanja

Zmanjševanje socialnih pravic praviloma vodi v povečanje revščine, ki jo tradicionalno povezujemo z marginaliziranimi skupinami in nezaposlenostjo. Predpostavka je, da je revščina posledica nezaposlenosti, zaposlenost pa je posledično pot iz revščine. Plačana zaposlitev naj bi namreč bila učinkovito sredstvo proti padcu v past revščine. Vendar obstoj zaposlenih revnih ovrže to prepričanje in težišče prestavi v strukturne pogoje, zaradi katerih se nekdo znajde v revščini. Povečevanje atipičnih in prekamih zaposlitvenih oblik in povečana polarizacija na zaposlitvenem trgu med deli z nizkimi ravnmi spretnosti in tistimi, kjer so potrebne visoke ravni spretnosti, sta ustvarila nova tveganja revščine med zaposlenimi. Obstoj zaposlenih revnih v EU kaže na odpoved zavezanosti h »kakovosti dela«, ki ga vztrajno promovira *Evropska strategija zaposlovanja*. Kaže tudi na zmanjšano zavezanost k izkoreninjenju revščine, ki tvori enega od glavnih stebrov politike EU pri spopadanju z družbeno izključenostjo. Zdi se, da je evropska ekonomija implicitno sprejela večjo nezaposlenost kot »ceno, ki jo je treba plačati«. Nezaposlenost želijo odpraviti z izboljšanjem konkurenčnosti podjetij kot pogojem za razvoj delovnih mest, to pa dosega s poudarjanjem večje prožnosti in deregulacijo evropskega trga dela. Vendar pa se s pojavom netipičnih in prekamih zaposlitvenih vzorcev generira »nova revščina«, ki se nanaša predvsem na zaposlene. Hkrati z razvojem politike prožnosti oziroma »varne prožnosti« (kot pri nas prevajajo flexicurity) se zmanjšujeta tudi raven delavske zaščite in raven socialne države. S tem se ustvarjajo pogoji preživetvene odvisnosti od trga, saj je uveljavljanje socialnih pravic omogočalo vsaj delno neodvisnost od pogojev na trgu, delavske pravice pa vsaj delno neodvisnost od lastnikov kapitala.

Eden od strateških posegov v zmanjševanje socialne države je načrtna kriminalizacija družbenih skupin, ki je dobro vidna pri obravnavi etničnih manjšin, še posebno Romov. Prikazovanje Romov kot brezdelnih, lenih, tatov in izkoriščevalcev socialnih denarnih pravic ima v Sloveniji velik pomen pri pridobivanju javnega konsenza za zmanjševanje dostopa do pravic. Dovolj je, da mediji nekajkrat pokažejo izpis iz bančne knjižice romske družine,¹ in ljudje so prepričani, da je

¹ Bančni izpisek gospe Elke Strojjan je bil pridobljen nelegalno. Fotokopija bančne knjižice je bila narejena v eni izmed institucij, ki jo je lastnica knjižice obiskala in od tam je prišla v javnost. O tem nikoli ni potekala kriminalistična preiskava. Več o zadevi je dostopno na mnogih medijih, navedimo le eno povezavo: <http://web.vecer.com/portali/vecer/v1/default.asp?id=2009031605416108&kaj=3>, 19. junij 2011.

² V prispevku se ne bom ukvarjala z razliko med socialno državo in državo blaginje, ki jo natančno opredeli Rus (1990) kot razliko med zagotavljanjem socialne varnosti in prevzemanjem funkcij, ki jih ima samoorganizirana družba. Država blaginje po avtorju nastane takrat, ko se socialna država razraša v sfere socialne, moralne in kulturne samoorganizacije in samoregulacije družbe blaginje (ibid.: 15). V tuji literaturi se za oba koncepta najpogosteje uporablja izraz *welfare state*, ki ga bom prevajala v pojem socialna država.

socialna država preveč radodarna, zato je treba socialne pravice zmanjšati, če že ne ukiniti. Vendar bi jih javnost ukinita le tistim, ki si jih po njenem mnenju ne zaslužijo, to pa so gotovo pripadniki romske skupnosti. Natanko to je načrtno zbujanje sovraštva, ki onemogoča skupni odpor proti krčenju socialne države. Pri tem je spregledano dejstvo, da Romi na trgu dela težko tekmujejo s preostalimi iskalci zaposlitev in se pogosto znajdejo v najbolj prekamnih oblikah zaposlitev, kot so občasna in začasna dela, vezana predvsem na sezono. So nabiralci sadja, zelišč, gob ali pa se ukvarjajo z zbiranjem in razvrščanjem kosovnega materiala, kar onemogoča redni zaslužek, ki bi zadoščal za kritje minimal-

nih življenjskih potreb. Cena njihovega dela je zaradi dehumanizacijskih praks veliko nižja od cene, ki velja za vrsto opravljene dejavnosti.

V nadaljevanju se bomo ukvarjali z načinom zagotavljanja neodvisnosti, ki jo omogoča razvit sistem socialne zaščite kot osrednji element socialne države². Osredotočili se bomo na povezavo med napadi na socialno državo in fleksibilizacijo zaposlitev, ki se dogajata vzporedno in sta medsebojno odvisni. Manjša ko je raven socialne države in večja ko je fleksibilnost zaposlitev, bolj prost je trg in večja je odvisnost ljudi od trga. Čeprav je videti teza na prvi pogled zelo preprosta, so mehanizmi in načini, s katerimi se dosega odvisnost, zapleteni, pogosto nevidni in zato spregledani.

Zgodovinski razvoj in pomen socialne države

Zaščita revnih seže v 16. stoletje (v leto 1531), ko so v Veliki Britaniji sprejeli prvi zakon o revnih (*Poor Law*), ki so jih skozi stoletja dopolnjevali in spreminjali (Slack, 1995). V zakonu o revnih iz leta 1834 so razlikovali med zaslužnimi in nezaslužnimi revnimi. V prvo skupino so spadali stari, bolni, »nori« in otroci, ki si sami zaradi svojih fizičnih ali umskih značilnosti niso mogli zagotavljati preživetja. Med druge so spadali odrasli, ki bi sicer lahko delali, vendar zaradi različnih okoliščin niso. Glavni namen zakona je bil ukiniti denarno pomoč za moške, ki so jih označili za delovno sposobne. Osnovno prepričanje o tej skupini je bilo, da bi lahko delali, vendar nočejo, da je dela dovolj za vse, vsak ga lahko najde, če se le potruji. Njihova nezaposlenost je bila torej prostovoljna, zanjo so se zavestno odločili. Tako so v revščino pahnili tudi svojo družino, zato niso bili odgovorni le zase, temveč tudi za preživetje žene in otrok. Zakon je predvideval restitucijo oziroma povračilo, in sicer tako, da so morali revni, ki so prejeli pomoč v denarju, delati v popravnih ali resocializacijskih institucijah (*workhouse*), kjer naj bi jim vcepili delovne navade in disciplino (Thane, 1978: 29). Z razvojem delavskega in drugih gibanj v 19. in 20. stoletju, ki so se zavzemala za uveljavitev socialnih in ekonomskih pravic, je postalo področje urejanja teh pravic samostojno področje socialne politike in se je po drugi svetovni vojni oblikovalo v koncept socialne države.

Socialna država torej ni nastala po drugi svetovni vojni, čeprav je takrat doživela razmah in je večina držav razvila lasten sistem socialne države. Leta 1961 so na primer v drugi številki *European Journal of Sociology* razpravljali o pojmu *welfare state* kot pojmu, ki je nastal leta 1945 v Veliki Britaniji in se od tam širil po svetu. T. H. Marshall, ki velja za utemeljitelja koncepta države blaginje, je tako opozarjal na nevarnosti populistične rabe termina, ki zmanjšuje možnosti za reflektirano in poglobljeno obravnavo. Podobno lahko opazamo v sedanjem času,

ko postaja socialna država tarča napadov predvsem zato, ker jo povezujejo s sistemom denarnih prejemkov (izraženih v neoliberalnem besednjaku kot socialnih transferjev). In tudi zato, ker jo povezujejo s socializmom in komunizmom, čeprav zgodovinski razvoj pokaže, da gre za izum kapitalizma. Čeprav je socialna država nastala v kapitalizmu, je nastajala pod močnim vplivom levih intelektualnih in političnih elit. Angleški blaginjski sistem je nastajal v času politične moči laburistov po drugi svetovni vojni, ko so pred splošnimi volitvami leta 1945 v svojem manifestu zapisali, da je Delavska stranka (*labour party*) socialistična stranka in je ponosna na to (Page, 2007: 27). Stranka je imela namen ne le modificirati kapitalizma, temveč s postopnimi koraki vzpostaviti državo, temelječo na enakosti in solidarnosti. Prvi koraki so bili reguliranje gospodarstva, uvedba progresivnega obdavčevanja in socialne države. Podoben razvoj je imela Švedska in druge skandinavske države, kjer se je po drugi svetovni krepilo zavezništvo med srednjim razredom in delavstvom ter med delavstvom in kmeti, ki je vodilo v politiko izenačevanja in socialno varnost (Rus, 1990: 94). Javni programi so obsegali stanovanjsko politiko, zdravstvo, šolstvo, socialno varstvo in otroško varstvo, ki je postalo pomembno zaradi večjega vključevanja žensk v plačano zaposlitev, čeprav povojne vlade niso posvečale posebne pozornosti spolnim neenakostim. Kljub temu so bili socialistični cilji laburistov preveč ambiciozni, saj so se osredotočali na distribucijo, niso pa posegali v področje produkcije (ibid.).

Socialna država je po Briggsu³ (2006: 16) organizirana uporaba državne moči za poseganje v delovanje trga z vsaj tremi cilji: 1. da bi zagotovila posameznikom in družinam vsaj minimalni dohodek ne glede na tržno vrednost njihovega dela ali njihovega premoženja; 2. da bi zmanjšala nevarnosti tveganj z zagotavljanjem določenih socialnih pravic, ko gre za bolezen, starost, invalidnost, ki lahko vodijo v krizne situacije družin ali posameznikov; 3. da bi zagotovila vsem ljudem, ne glede na družben status ali razred, najboljši možni standard v skupno določenem obsegu javnih služb. Tretji cilj pomeni spremembo od prejšnjih sistemov socialne zaščite, ker namesto minimuma zagotavlja optimum in ker se ne osredotoča le na zmanjševanje razrednih razlik, temveč zagotavlja večjo mero enakosti. Socialna država ne onemogoča vladavine trga, usmerja pa se na neenakosti, ki jih vzpostavlja trg. Produkt industrializacije je namreč bolj množična nezaposlenost, ki v največji meri vpliva na razvoj in delovanje socialne države.

S tem se je sicer ukvarjal že prej omenjeni *Poor Law*, vendar se je povojni odnos do revščine bistveno spremenil, saj so jo začeli razumeti kot strukturni učinek prostega trga, zato je prejšnji zakon postal nevzdržen v demokratičnih državah. Korenine revščine niso več iskali v osebnoznih značilnosti revnih ljudi, temveč so jo utemeljili kot strukturni problem in krivdo za revščino pripisali državi in ne posamezniku. Posledično so države dolžne ukrepati za znižanje revščine in tako prevzeti odgovornost zanjo. Zаметki takšne miselnosti segajo v Evropi v 19. stoletje in začetek 20. in niso povezani s socialističnimi idejami ali marksizmom, saj večina tistih, ki so te ideje zagovarjali, ni problematizirala ekonomske in politične moči kapitala. Revščina ima v vsakem kapitalističnem sistemu svojo jasno funkcijo. Čas gospodarske rasti in splošne blaginje daje vtis, da lahko uspe vsakemu, zato je revščina znamenje osebnega neuspeha. Dva pomena revščine, strukturni in osebni, se zato do neke mere vedno prepletata.

Kasneje, v času večje nezaposlenosti med obema svetovnjima vojnama, se sicer te ideje nekoliko spremenijo. Nezaposlenost in izhajajoče socialne pravice so bile predmet delavskih bojev in po drugi strani tudi vlad, ki so se med obema vojnama spopadale s političnimi učinki nezaposlenosti in so kot odgovor vzpostavljale različne oblike socialne države (ibid.: 17). Čeprav so se socialne politike držav med sabo razlikovale, je šlo v vseh primerih za intervencijo države

⁴ V ZDA so podjetja zagotavljala neko mero blaginje za delavce, kar poznamo pod pojmom fordizem, vendar so se v tem med sabo zelo razlikovala. Ta odgovornost ni bila nikoli docela prenesena na državo, ki ni vstopala v zagotavljanje blaginje niti po tem, ko so podjetja odstopila od te funkcije.

⁵ Univerzalne pravice naj bi po Titmussu (2006: 40, 41) zagotavljale uporabnikom storitev, da zaradi tega ne bodo doživeli dodatne izgube statusa, dostojanstva in samospoštovanja. V javnih servisih nihče ne bi smel doživljati poniževanja, stigmatiziranja in pauperizma (pomena, ki se je vezal na revščino v času *Poor Law*), ki bi ljudi opredeljevali kot družbeno breme. Univerzalnost socialnih pravic pomeni, da lahko vsi ljudje uporabljajo javne storitve v enaki meri, kar zmanjšuje možnosti, da se nanje navežejo stigmatizirajoči očitki in zagotovi vsem dostop do storitev, ki jih ne zagotavljata ali nista pripravljena zagotavljati zastojni niti družina niti zasebni sektor. Takšne storitve so na voljo vsem, ne glede na dohodek in vložena sredstva v zavarovalniški sistem. Zdravstvo na primer je lahko primer za univerzalni dostop do pravice, ker imajo dostop do zdravstva vsi, ne glede na to, koliko so prispevali v zdravstveno zavarovanje. Podobno je z otroškim dodatkom ali paketom ob rojstvu otroka. Problem selektivnih sistemov je, da se pojavijo vprašanja, kdo sploh lahko dobi neko pravico, pod kakšnimi pogoji in zakaj bi jo sploh lahko dobil? Pod vprašaj se postavi redistribucija nasploh in razprave o socialni pravičnosti, enakosti, davčnem sistemu in podobno dobijo neslutene razsežnosti. Bolj kot je sistem selektiven, bolj intenzivne so razprave o zaslužnosti, upravičenosti in večja je stigmatizacija upravičencev.

tiste neenakosti, ki je nelegitimna (ibid.: 38). Nelegitimna pa je tista, ki je nepravična in je posledica zgodovinsko pogojenih strukturnih značilnosti kapitalizma. Na primer, nepravično je, da imajo nekateri več bivališč, drugi pa nobenega, kar pomeni, da je treba bivališče zagotoviti tistim, ki ga nimajo. Ni pravično, da nekateri podedujejo družben status, ki jim omogoča večjo politično moč le zato, ker so se rodili v določenem družbenem okolju (Commission on Social Justice, 2006: 57). Zaradi teh in podobnih nepravičnosti je redistribucija skozi davke pravi način zagotavljanja pravičnosti.

v svobodo trga. Blaginjski kapitalizem (*welfare capitalism*) se je oblikoval kot odgovor na delavske boje. Zagotoviti je bilo treba neko mero socialnih pravic, da bi umirili zahteve delavcev in zagotovili nemoteno proizvodnjo.⁴ Z razvojem socialnih pravic in zavarovalniškega sistema so države odgovarjale na delavske zahteve po načelu manjše škode (bolje nekaj pravic kot izguba oblasti). Briggs (2006: 26) meni, da se ravno zaradi tega delavsko gibanje v ZDA ni kaj dosti menilo za socializem. Zadovoljevali so se s tem, kar so v individualnih pogajanjih dosegli v posameznem podjetju. V primerjavi z njimi je delavsko gibanje v Veliki Britaniji in Skandinaviji vztrajno zahtevalo močnejšo vlogo države. Razlika je ravno v tem, kakšno vlogo v zagotavljanju pravic ima država in kako država sprejema odgovornost za blaginjo ljudi, ki jo lahko zagotavlja le z reguliranjem trga in redistribucijo bogastva.

Evropske države so uveljavile socialne pravice tako, da so jih povezale z državljanstvom in tako zagotavljale univerzalnost pravic⁵ ter prispevale k temu, da so ljudje s tem dohodkom lahko preživeli ne glede na vrednost, ki so jo kot delavci imeli na trgu. S tem pa niso več le vzdrževale neenakosti na preživetveni ravni, temveč so jih naredile neodvisne. Kot pravi Marshall (2006: 37), niso le dvignile tal v kleti stolpnice, temveč so postavile nove temelje hiše, vendar dodaja, da vseeno obstajajo omejitve ekonomske socialne enakosti. Raven enakosti je odvisna od štirih elementov: 1. ali so pravice dane vsem ali so omejene na določen razred; 2. ali so dane v denarju ali ustrezni funkcionalni obliki; 3. ali je minimum določen visoko ali nizko in 4. kako je denar za prejemke pridobljen (ibid.). Denarni prejemki, ki so dodeljeni na podlagi izpolnjevanja pogojev (*means tested*) in pod določenim minimumom, imajo učinek izenačevanja, ker zagotavljajo preživetje. Problem pa je, ko so povezani z razredno diskriminacijo, in sicer tako, da se tej skupini pripišejo negativne značilnosti in so zato podvrženi resocializacijskim tehnikam, kot se je dogajalo v času veljave *Poor Law*. Zato je pomembno, da se načelo enakosti ne uveljavlja le v denarnih prejemkih, temveč v izenačevanju v zdravju, izobrazbi, zaposlitvenem statusu, starosti itd. Enakost v statusu je za Marshalla bolj pomembna kot enakost v dohodku. Socialno pravičnost definira kot ukinjanje

Nasprotovanja socialni državi z desne

Že v samem začetku javnih razprav o socialni državi so nasprotniki konceptu očitali, da omejuje trg in zato škodi nacionalni ekonomiji. Po eni strani naj bi omejevala možnost investiranja, po drugi pa naj ne bi spodbujala ljudi k zaposlitvi oziroma da bi delali tako trdo, kot to zahtevajo pogoji dela. Tretji očitok se je nanašal na prevelike davke in razraščanje državne birokracije, kar naj bi bilo nestimulativno za razvoj gospodarstva. Hayek poudari, da je državno zagotavljanje blaginje poseganje v svobodo ljudi, ki za skupno dobro lahko uživajo javne parke, galerije, muzeje ali športne površine, vendar tudi te ne sme organizirati država, temveč lokalne skupnosti. Nasprotuje ideji redistribucije bogastva in razlikuje med minimalnim dohodkom, ki bi ga dobili vsi, in bolj enakomerno porazdelitvijo dobrin, ki jih zagotavlja socialna država, kar je po njegovem mnenju diskriminatorno in ni v skladu s svobodno družbo (Hayek, 1960: 257–267). Takšen koncept imajo države, »ki se zavzemajo za 'socialno pravičnost' in 'primarno redistribuirajo dohodek'. To vodi v socializem in njegove prisilne in arbitrarne metode« (ibid.: 257). Hayek vidi nevarnost v omejevanju svobode, ki se dogaja v imenu enakosti, ker se s prenašanjem moči poseganja v svobodo na državo ta moč kaj hitro lahko zlorabi, saj država sama odloča o tem, kam bo posegala in kaj bo označila z grožnjo enakosti. Ljudem zagotavlja možnosti tako, da jim hkrati prepreči vsakršen vpliv. Država postane gospodinjstvo, v katerem se odvija nadzor z uporabo paternalistične moči pri razpolaganju z dohodkom, ki ga daje posameznikom v obsegu in v količini, za katero meni, da je zadostna in v skladu s potrebami teh posameznikov. S tem ne le omejuje svobodo, temveč preprečuje razvoj boljših rešitev, ki bi se lahko pojavile v bodočnosti. Hayek nadaljuje, da se omejevanje svobode izbire dogaja tudi v državnih službah, ki so organizirane z določenim namenom, ta pa se pogosto izkaže za iluzornega, zato so takšne službe slabše od tistih, ki bi se oblikovale na prostem trgu v medsebojni konkurenci. Ljudje bodo dobili, kar bo določila država, in ne, kar bi oblikovali s tekmovalnim eksperimentiranjem na trgu. Hayek vidi v državnem organiziranju storitev, kot so zdravstvo, izobraževanje ali socialne službe, predvsem oblikovanje človeka »po meri« države. S tem ko država želi določati, kaj ljudje potrebujejo, in tudi, kaj bodo glede na to dobili, oblikuje določeno osebo po svoji meri, zato jo prosti trg moti, saj sam po sebi zagotavlja, da imajo ljudje moč odločati o sebi v svojih rokah (ibid.: 258). Vendar socialna država nikoli ni imela namena izenačevanja v tem smislu, gre le za bolj ali manj spretno prevrednotenje, ki lahko ima javne učinke in vzbuja odpore in strahove.

Hayekova argumentacija sloni na predpostavki o dolgi roki trga in jekleni pesti države, ki so jo v sedanjosti še izostrili neoliberalni ekonomisti. Svoboda trga je svoboda od intervencij in regulacij, ki jih organizirano izvajajo države. Vendar svobodni trg lahko deluje le, če svobodo posameznika omejimo na svobodo izbire (ki jo razumejo kot vpliv), ne pa tudi na svobodo od dela. Svobodni trg ogrožajo predvsem kolektivitete, ki kreirajo obseg in kakovost skupnega dobrega, torej dobrin, ki jih lahko uživajo vsi brez omejitev. Če obstaja skupno dobro, potem ga je treba zagotavljati, kar v kapitalizmu ni mogoče brez redistribucije in omejevanja svobode trga. Do skupnega dobrega, kot so izobrazba, zdravje, dostojno življenje, kultura in drugo, ljudje dostopajo s pravicami. Da bi prosti trg deloval, je treba zrušiti ravno to idejo, in sicer tako, da bi pravica do svobodne izbire nadomestila vse preostale (težko priborjene) pravice. V tem primeru je treba vlogo države preoblikovati po meri jeklene pesti, torej v aparat, ki kaznuje napačne izbire. Očitno je, da je bila socialna država zaradi osvobajanja ljudi od pogojev na trgu glavna tarča neoliberalnih teoretikov, med katerimi sta tudi Murray in Mead.

Murray (1982: 12) se je ukvarjal z zaposlenostjo v relaciji do socialnih pravic. Strinja se s kritiko socialne države, ki jo konservativci usmerjajo predvsem v nespodbudnost denarnih prejemkov, ki znižujejo pripravljenost ljudi, da sprejmejo vsako delo, kar dokazuje s primerjavo dveh skupin moških, in sicer Američanov, ki so bili v primerjavi s celotno populacijo bogatejši, in Afroameričanov, ki so bili v primerjavi s splošno populacijo revnejši. V letu 1950 sta bili obe skupini še izenačeni v odstotku zaposlenosti (okoli 87 odstotkov), do leta 1972 je bila med njima že 5,9-odstotna razlika, v letu 1980 pa je bila razlika že 8,1 odstotka. Interpretacija, ki jo Murray zavrne, je pripisala izpad iz zaposlitve predvsem učinkom dolgotrajne brezposelnosti, ko je vedno težje iskati delo po večkratnih zavrnitvah. Ugotavlja, da se je upad zaposlenosti dogajal, ko je bila brezposelnost najnižja, in ne toliko v času, ko delovnih mest ni bilo na razpolago. Izpad pripiše socialni državi, ki zagotavlja dohodek in omogoča, da ljudje lahko delo tudi zavrnejo ali pa ga ne iščejo tako intenzivno. Ugotavlja še, da se je kriterijem za dodelitev denarnih pomoči prilagajala tudi oblika skupnega življenja. Ker je bilo več možnosti pridobivanja denarne pomoči za samske matere, je to pospešilo razpad družin oziroma je to spremenilo vzorce družinskega življenja (ibid.: 15), kar je povečalo revščino teh družin. Socialna država potemtakem pomeni deviacijo v pravičnem sistemu trga, ki ustvarja patologije in spreminja tradicionalno družbeno organizacijo, v kateri so bili ljudje sposobni preživeti brez intervencije države.

Še naprej gre v svoji razpravi Mead (1991), ki ugotavlja, da je problem revnih v njihovem vedenju in osebnostnih značilnosti, ki so jih razvili pod okriljem socialne države. To imenuje politika odvisnosti, ki preprečuje, da bi nedelavci (ne govori o brezposelnih, temveč o »nonworkers«) vstopili v zaposlitev. Nedelavce enači z disfunkcionalnimi ljudmi, za katere so značilni kriminal, neizobraženost, brezdomnost in podobne »patologije«. Revščino pripiše le dejstvu, da revni niso zaposleni in se ne trudijo zaposliti. Zato predlaga strukturne reforme, ki bi ukinile državni paternalizem v obliki socialne države.

Večina desnih kritik socialne države se v sedanjem času udejanja v politiki Evropske unije na področju gospodarske rasti in polne zaposlenosti, ki je konkretizirana v lizbonski strategiji in naprej v nacionalnih dokumentih za uresničevanje ciljev te strategije. Slovenija pri tem ni izjema, nasprotno, značilnosti desnih kritik socialne države so postale vodilne premise domačih reformnih dokumentov.

Slovenska socialna država v času strukturnih reform

Slovenija je dolgo časa vzdrževala dokaj ustrezno raven socialne zaščite, ki je omogočala, da večina prebivalstva z nizkimi prejemki ali brez njih ni zdrknila pod prag revščine. O revščini v Sloveniji sicer ne vemo veliko. O relativni revščini lahko sklepamo le na podlagi vsakoletne raziskave EU-SILC (Raziskava o dohodkih in življenjskih pogojih), ki bolj kot revščino meri neenakost porazdelitve dohodkov. Po podatkih, ki so dostopni na portalu slovenskega statističnega urada, se je stopnja tveganja revščine zniževala kar nekaj let zapovrstjo, in sicer od leta 1997, ko je pod pragom revščine živelo 14 odstotkov ljudi, do leta 2003, ko jih je pod pragom revščine živelo 11,7 odstotka. V letu 2004 se je stopnja tveganja revščine nekoliko povišala, in sicer na 12,1 odstotka, potem pa se je v letu 2005 spet znižala na 11,7 odstotka in v letu 2007 na 11,5 odstotka. Znatno povišanje se je zgodilo v letu 2008, ko je stopnja tveganja revščine narasla z 11,5 kar na 12,3 odstotka. Takšnega povečanja ne moremo pripisati kriznim razmeram, saj je bila raziskava o dohodkih in življenjskih pogojih izvedena v prvi polovici leta 2008, ko je

Slovenija dosegala še 5,5-odstotno gospodarsko rast, dohodki v raziskavo vključenih gospodinjstev pa so bili zajeti iz leta 2007, ko o krizi še ni bilo govora. Največji skok je revščina torej doživela v letu, ko je Slovenija doživljala gospodarski razcvet in so se slovenski mediji ukvarjali s seznama najbogatejših v državi.

Povečevanje revščine v času gospodarske rasti kaže na nezadostno redistribucijo virov (predvsem finančnih), ki bi omogočali, da imajo tudi revni kaj od blaginje, ki jo povezujemo z gospodarsko rastjo. Nujnost gospodarske rasti namreč najpogosteje utemeljujejo s splošno družbeno blaginjo, evropska komisija pa v evropskem letu boja proti revščini in socialni izključenosti 2010 opozarja, da ima ta blaginja učinke le, če jo lahko uživajo vsi ljudje. Vprašanje je torej, kaj se je dogajalo v letih, ko se je ob povečevanju bogastva povečevala tudi revščina? Odgovor je preprost in evidenten – strukturne reforme, ki so zastavljene v temeljnem dokumentu z naslovom *Program reform za izvajanje lizbonske strategije* iz leta 2005 in podrobneje opredeljene tudi v dokumentih, ki so sledili. Ekonomske in socialne reforme, ki jih je načrtovala prejšnja vlada, so doživele močan javni odziv, ki je vključeval eno največjih protestnih sindikalnih akcij, več okroglih miz in forumov ter objavo znanstvene monografije *Pogledi na reforme* (Toš, 2005). Vse te akcije so prispevale k temu, da je vlada odstopila od ukrepov, ki bi znižali redistributivno moč države, kot so enotna davčna stopnja, minimalna regulacija trga, fleksibilizacija dela brez ustrezne zaščite in privatizacija javnih služb. Ob tem je nastal tudi vtis, da je vlada odstopila od celotnega paketa reform, ki se je kasneje izkazal kot povsem napačen. Če je vlada že odstopila od najbolj razpitenih strukturnih sprememb, je dosledno vztrajala na spremembi sistema socialne zaščite, kar se je pokazalo v spremembah zakona o socialnem varstvu, ki je začel veljati 1. januarja 2007 in je pripeljal k zmanjšanju dostopnosti do socialnih denarnih prejemkov. Povprečno število izplačanih denarnih pomoči v letu 2006 je bilo 52.910, v letu 2007 jih je bilo 43.179, v letu 2008 pa 36.355. V kriznem letu 2009 se je število izplačanih denarnih pomoči povečalo le malenkostno, in sicer na 41.286. Največje povečanje se je zgodilo pri izrednih denarnih pomočeh za določeno obdobje in enkratnih denarnih pomočeh.⁶ Število stalnih denarnih pomoči pa se kljub krizi vztrajno zmanjšuje. Poudariti moramo, da je upad denarnih pomoči v letih 2007 in 2008 pripisati tudi povečanemu zaposlovanju, vendar ne v celoti, kar dokaže majhno število denarnih pomoči v času velike nezaposlenosti, ki je posledica gospodarske krize zadnjih let.

Sprememba socialne zakonodaje

Spremembe, ki so botrovale zmanjšani dostopnosti do denarnih socialnih pravic, so obsežne in posegajo v same temelje socialne države, kot jo poznamo na Slovenskem. Poglejmo le nekaj najpomembnejših paradigmatičnih obratov.

Osnovno znanje o revščini pove, da je revščina strukturni problem in ne posledica osebnih odločitev revnih ljudi. Revščina je posledica družbenih neenakosti in se skozi čas utrjuje ter revne oddaljuje od družbenih virov in participacije v družbi. Povzroča neenakost, ki se z leti stopnjuje. Dlje časa ko ljudje živijo v revščini, manj možnosti imajo, da se bodo iz revščine izvili. Nova razvojna paradigma, kot so snovalci poimenovali strukturne reforme, to vednost obrne na glavo. Nezaposlenost in revščino pripiše predvsem osebnostnim značilnostim tistih, ki so brezposelni ali revni. Nezaposlenim pripisuje pasivnost oziroma neaktivnost, prejemnikom denarnih pomoči pa odvisnost od teh prejemkov. Čeprav se ti termini v evropskih politikah

uporabljajo v strukturnem smislu in poudarjajo, da status neaktivnosti pomeni brezposelnost, status odvisnosti od denarnih prejemkov pa pove, da prejemniki nimajo drugih prejemkov, se v slovenskih dokumentih oba termina začneta uporabljati za označevanje osebnostnih značilnosti ljudi s temi statusi in se tako prelevita predvsem v moralne kategorije, ki prispevajo k patologizaciji prejemnikov denarnih pomoči. Takšne oznake ne le moralno diskreditirajo, temveč tudi kriminalizirajo prejemnike denarnih pomoči. Eden glavnih namenov spremembe socialne zakonodaje tistega (in sedanjega) časa je namreč preprečevanje goljufanja in zlorabljanja sistema socialnih pomoči. Posledično se ukrepi nanašajo predvsem na resocializacijske tehnike, kot so na primer aktivacijski ukrepi, ki naj bi motivirali pasivne nezaposlene k večji aktivnosti.

Takšna konstrukcija prejemnikov denarnih pomoči je privedla k temu, da je bilo prvič po zakonodaji iz 19. stoletja v spremembah zakona o socialnem varstvu iz leta 2007 uvedeno obvezno (prisilno) delo kot zakonska kategorija. Uvedba prisilnega dela povzroči obrat od socialnih pravic k restituciji oziroma povračilu. Z vključitvijo v kakršnokoli delo, ki je plačano ali pa tudi ne (delo v humanitarnih in podobnih organizacijah), prejemniki denarnih pomoči povrnejo vsaj del tega, kar jim država domnevno velikodušno podarja in tako prispeva k njihovi pasivnosti. Takšna ideologija nasprotuje konceptu socialnih pravic, ki bi morale biti nepogojevane. Nastale so iz spoznanja o tem, da so neenakosti posledice strukturnih značilnosti, ki nastanejo zaradi državnih politik. Če na primer država omogoči večjo fleksibilnost trga dela, potem mora sprejeti odgovornost za posledice te fleksibilnosti, ki jih je povzročila sama s svojimi politikami. Odgovornosti ne more prevaliti na ljudi, ki so že tako morali sprejeti odgovornost za kapitalske izgube in napačne investicije podjetij z izgubo dela, zategovanjem pasov in meseci neizplačanih plač. Da bi to odgovornost država lahko sprejela, mora obdržati in celo povečati svojo redistributivno vlogo, s katero skrbi za zmanjšanje družbenih neenakosti in zmanjševanje revščine.

Država se veliko ukvarja s tem, kakšna naj bo višina in količina denarnih prejemkov, da ljudje od njih ne bodo postali odvisni v podobnem pomenu kot pri odvisnosti od alkohola ali drog. V predlog zakona o socialnovarstvenih prejemkih, ki je v parlamentarni obravnavi, je vlada zapisala: »Čim dlje upravičenci prejemajo DSP, tem bolj odvisni postanejo od nje. Težje sprejemajo ponujeno delo, saj to pomeni veliko spremembo v načinu življenja, ki so se ga navadili med dolgotrajnim prejetjem DSP.« O tem je v letu 2010 celo razpisala enega od ciljnih raziskovalnih programov z naslovom *Vrednotenje učinkovitosti dodelitve socialnih transferjev in ukrepi za preprečevanje tveganja odvisnosti od transferjev ter aktivacija*. Naslov pove, da se je zgoraj razčlenjena ideologija dodobra utrdila in ustvarjalci socialne politike zares verjamejo nikoli dokazanim populističnim pamfletom o odvisnosti, ki niso utemeljeni v znanstvenih dognanjih. Posledično verjamejo, da se celo lahko določijo ukrepi, kako to odvisnost preprečiti. Če smo nekoliko cinični, lahko predlagamo zdravljenje odvisnosti in razvoj novih programov za integracijo zdravljenjih odvisnikov od socialnih transferjev. Vendar šalo na stran, takšna ideologija je prenevarna, da bi jo jemali zlahka.

Te ideje so bile osnova nove razvojne paradigme, ki jo je razvijala prejšnja vlada in so bile podlaga socialnim reformam v preteklih letih. Ob spremembi vlade smo upravičeno pričakovali, da bo s tem odločno prekinila in znova vzpostavila mehanizme za ohranitev socialne države, kot smo jo zapisali v slovensko ustavo. Vendar smo s predlogi nove socialne zakonodaje doživeli, da so se prejšnje socialne reforme le še razbohotile in dokončno utrdile. Tako predlog zakona o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev kot predlog zakona o socialnovarstvenih prejemkih (ZSVP) le še zaostrujeta dostop do denarnih prejemkov. Navedimo le dve glavni ugotovitvi, ki potrjujeta našo trditev:

⁷ Ukrep se nanaša na samske starše, vendar je večina od teh samskih mater, ki v večji meri po razpadu partnerstva izkušajo revščino ali padec ekonomskega in še vedno tudi socialnega statusa.

Kriminalizacija revščine. Predstavitev predloga ZSVP temelji na preprečevanju goljufanja in ne na preprečevanju revščine, o čemer se lahko prepričamo v uvodnem delu predloga, ki razlaga ozadje sprememb. Predstavniki ministrstva za delo, družino in socialne zadeve in tudi sam minister so govorili o visokem odstotku ljudi, ki goljufajo in naj bi se gibal od 28 do 30 odstotkov, kar pomeni, da je tretjina Slovenk in Slovencev, ki vložijo vlogo za denarno pomoč, goljufov. S tem vlada širi prepričanje o kriminalni naravi prejemnikov denarnih pomoči in pridobiva konsenz za zmanjševanje socialnih pravic. Vendar sočasno prispeva k družbenim delitvam in z ustvarjanjem na sovraštvo temelječih mentalitet zmanjšuje družbeno kohezivnost.

Utrjevanje instituta prisilnega dela. V prvem osnutku predloga novega ZSVP so bili člani, ki uvajajo prisilno delo, izpuščeni, vendar so se v zadnjem osnutku spet pojavili, kar kaže na večji vpliv tistih, ki propagirajo že prej opisano novo razvojno paradigmo. Povejmo znova, da je bilo prisilno delo značilno za zgodnje sisteme socialne zaščite (*Poor Law*). Zelo podobna je ideja, ki je vključena v predlog ZSVP, saj naj bi prisilno delo motiviralo in aktiviralo ter tako vcepilo delovne navade in omogočalo pridobivanje spretnosti. Gre le za spremembe v besednjaku, ideja pa ostaja enaka.

Zaključek

V nasprotju s splošnim prepričanjem o tem, da je že prejšnja vlada opustila reformne načrte, se socialne reforme ves čas dosledno uresničujejo. Že dvakrat se je korenito spremenil sistem denarnih socialnih prejemkov, sedaj se trgu prilagajajo tudi socialne storitve. V mnogih rešitvah je spremenjena zakonodaja še bolj zaostrena od navedenih načrtov. Že spremenjeni zakon o socialnem varstvu iz januarja 2007 (Ur. l. RS, 3/2007) je zaostril dostop do socialnih pravic z uvedbo vrste pogojev za pridobitev pomoči in tudi vrste izključitvenih razlogov. Med njimi so vsi, ki so jih predvideli zgornji dokumenti, razen pravice delodajalcev najeti prejemnike denarnih pomoči brez pogodbe. Omejili so privarčevani znesek na bančnem računu, vrednost avtomobila, v dohodek se šteje stanovanje, v katerem prejemnik biva, vendar le del nad obsegom, ki je določen kot primerno stanovanje. Uvedenih je 10 razlogov, zaradi katerih osebe ne morejo dobiti denarne pomoči, četudi izpolnjujejo kriterije. Večina se veže na način izgube službe.

Novi zakon o socialnovarstvenih prejemkih je pogoje za dostop do denarnih pravic še zaostril in uvedel poglobljen nadzor nad prejemniki, saj bodo imeli strokovni delavci dostop do kar 26 baz podatkov o prejemnikih, na kar zagotovo vpliva tudi kriminalizacija prejemnikov, saj je bil celoten zakon grajen na argumentu o preprečevanju zlorab in goljufij. Samske matere⁷ bodo na primer morale dokazovati, da so res samske – kako bodo to lahko dokazale, ni jasno. V dohodek se šteje praktično vse, tudi humanitarna pomoč, pomoč dobrodelnih organizacij, pomoč lokalnih skupnosti. Število krivdnih razlogov (nov termin, uveden v letu 2010) za neupravičenost do denarne pomoči je naraslo na okoli 30. Med drugim bodo tudi humanitarne in dobrodelne organizacije obvezane poročati o vseh pomočeh, ki jih bodo dodelile posameznikom, saj se bodo te pomoči štele v dohodek. Država se bo prigraslila k dedovanju kot upravičenka pri vseh skupinah prejemnikov denarnih pomoči.

Posledica teh sprememb je jasno vidna v vse večji odvisnosti ljudi od trga in razmer na trgu, saj je z zmanjšanjem socialnih pravic preživetje odvisno le od možnosti za plačano delo. Tega se zavedajo tako delodajalci in država kot ljudje, ki sedaj živijo le od denarnih pomoči. Delo

namreč ne pomeni nujno tudi zaposlitve, vsaj ne takšne, ki bi zagotavljala izstop iz revščine. Delodajalci bodo pridobili del delavcev skorajda zastonj, saj bo delovna obveznost veljala tudi za prejemnike denarne pomoči. Zmanjševanje redistribucijske moči države ne vpliva samo na razmerje med delavci in kapitalisti, temveč tudi na razmerje med državo in lastniki kapitala. Vitka država, javno-zasebno partnerstvo in kar je še podobnih privatizacijskih strategij delajo državo vedno bolj odvisno od kapitala, saj nima več moči, da bi ga regulirala. Del teh učinkov je že viden v sedanji krizi, ki je najboljši alibi za strukturne spremembe in institucionalne prilagoditve, ki niso nič drugega kot zgoraj nanizan set strategij zmanjševanja socialne države.

Literatura

- BRIGGS, A. (2006): »The Welfare State in Historical Perspective«, v: PIERSON, C. in F. G. CASTLES (ur.): *The Welfare State Reader*, Cambridge: Polity Press, str. 16–29.
- BRIGGS, A. (2006) Commission on social justice (2006): »What is Justice?«, v: PIERSON, C. in G. F. CASTLES, *The Welfare State Reader*. Cambridge: Polity Press, str. 50–61.
- HAYER, R. (1960): *The Constitution of Liberty*. Chicago: The University of Chicago Press.
- MARSHALL, T. H. (1961): »The Welfare State: A Sociological Interpretation«, *European Journal of Sociology*, 1/2, str. 284–300.
- MARSHALL, T. H. (2006): »Citizenship and social class«, v: PIERSON, C. in F. G. CASTLES (ur.), *The Welfare State Reader*. Cambridge: Polity Press, str. 30–39.
- MEAD, M. L. (1991): »The new politics of the new poverty«, *The Public Interest*, št. 103, str. 3–20.
- MURRAY, R. (1982): »Two wars against poverty: Economic growth and the Great Society«, *The Public Interest*, št. 62, str. 3–16.
- PAGE, M. R. (2007): *Revisiting the Welfare State*. Maqidenhead: Open University Press.
- RUS, V. (1990): *Socialna država in družba blaginje*. Ljubljana: Domus.
- SLACK, P. (1995): *The English Poor Law 1531-1782*. Cambridge: Cambridge University Press.
- THANE, P. (1978): »Women and the Poor law in Victorian and Edwardian England. History«, *Workshop*, št. 3/6, str. 29–51.
- TITMUSS, R. (2006): »Universalism vs. Selection«, v: PIERSON, C. in F. G. CASTLES (ur.), *The Welfare State Reader*. Cambridge: Polity Press, str. 40–47.
- TOŠ, N. (ur.) (2005): *Pogledi na reforme*. Ljubljana: FDV.
- Zakon o socialnovarstvenih prejemkih*. Uradni list št. 61/2010.

Internetni viri

- STROJAN, E. (2009): »Okradena in užaljena«. Spletna izdaja Večera, 16. 3. 2009, dostopno na <http://web.vecer.com/portali/vecer/v1/default.asp?id=2009031605416108&kaj=3>, 19. junij 2011.
- Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, statistika, dostopno na http://www.mdds.gov.si/si/uvcljavlanje_pravic/statistika/denarna_socialna_pomoc/, 19. junij 2011.

Vpliv socialne države na (ne)odvisnost delavcev od tržnih pogojev zaposlovanja

Socialna država je nastala kot produkt delavskih bojev v času industrializacije in je temeljila na univerzalnih principih socialne pravičnosti, enakosti in solidarnosti, ki jih je najti v temeljih evropskih demokracij po drugi svetovni vojni. Delavski in sindikalni boji so črpali moč iz razrednih neenakosti, ki jih je produciral kapitalizem. Socialna država je zato političen koncept, ki je bil zgodovinsko priborjen. Pomembno je, kakšne konceptualne premike v zvezi z delom in posledično statusom delavstva so prinesle sedanje spremembe v besednjaku socialne države. Kapitalizem, razred, izkoriščanje, dominacija, neenakosti izginjajo iz besednjaka večine držav in dobivajo nadomestke, kot so fleksibilnost, vodenje, zaposljivost, podrazred, izključenost, nova ekonomija, vitka država itd. V socialni politiki se neoliberalizem reflektira predvsem v zmanjševanju socialnih pravic, opuščanju tradicionalnih blaginjskih vrednot, v privatizaciji javnega sektorja ter individualiziranju odnosa med delodajalci in delojemalci. Takšno politiko podpirajo prepričanja o tem, da so ljudje, ki ne uspejo na trgu dela, za neuspeh krivi sami, da je ta povezan z njihovimi osebnostnimi značilnostmi, za katere država ne bo sprejemala odgovornosti. Tem prepričanjem sledijo ukrepi zmanjševanja ravni socialne države.

Ključne besede: kapitalizem, socialna država, delo, enakost, socialna pravičnost, socialne pravice.

*Vesna Leskošek je docentka na Fakulteti za socialno delo, kjer predava družbena gibanja in globalne neenakosti, spol in študij mladine. Raziskovalno se ukvarja s socialno državo, družbenimi neenakostmi in spolom. Objavila je monografijo *Zavrnjena tradicija in vrsto člankov v domačih in tujih revijah in knjigah.**

Kritični spoprijem z neoliberalnimi praksami v srednji in vzhodni Evropi: upravljanje romske manjšine med aktivacijo in aktivizmom

Prispevek analizira vpliv neoliberalnih oblik upravljanja na obravnavanje romskih manjšin v srednji in vzhodni Evropi. Socialne politike, ki so jih razvile mednarodne organizacije, kot so Evropska unija, Svetovna banka in Združeni narodi, se opirajo predvsem na neoliberalni trend reševanja socialne problematike s pomočjo procesov decentralizacije, s prenašanjem dela na zasebne subjekte v javnem sektorju in z mobilizacijo civilno-družbenih organizacij. Takšne oblike neoliberalnega upravljanja so pogosto najavljali kot prizadevanja, da bi izpopolnili upravljanje in njegove strukture, ga napravili bolj trajnostnega, demokratičnega in učinkovitega, in kot prizadevanje za vključevanje manjšin pod zanje sprejemljivimi pogoji. Toda, kakor bom pokazal na primeru nedavno razvitih neoliberalnih načinov upravljanja romskih manjšin v srednji in vzhodni Evropi, ostaja nejasno, ali so poskusi reševanja manjšinskih vprašanj po neoliberalni poti zares pripeljali do predvidenih in želenih rezultatov. V številnih primerih so šli procesi decentralizacije in nadomeščanja javnih servisov z zasebnimi ponudniki storitev ter povečana vpletenost institucij civilne družbe z roko v roki z zmanjševanjem demokratičnosti načinov upravljanja manjšin, z vprašljivo preobrazbo državljskih praks in s prenašanjem pristojnosti z državnih institucij na NVO-je kakor tudi na pripadnike tistih manjšin, ki so bile z nedavnimi spremembami najbolj prikrajšane. Neoliberalizem izjemno ambivalentno vpliva na dejanski položaj Romov in vodi do njihovega razlastnjenja in praks izkoriščanja ter dehumanizacije.

Ključne besede: socialna politika, neoliberalno upravljanje, srednja in vzhodna Evropa, Romi.

Huub van Baar je raziskovalec na School for Cultural Analysis Univerze v Amsterdamu (ASCA). Ukvarja se z oblikami upravljanja in položajem, zgodovino ter kulturno reprezentacijo romskih manjšin v Evropi.

Key words: Roma, Maribor, segregation, powerment strategies.

Mira Muršič is mentor/adviser of cultural-artistics programms. She engages in Gypsy and ethnic questions mostly and advocates equal possibilities.

83–101 Ana Podvršič

Process of Labour Power Commodification during the Slovenian Transition: Construction of the Roma and the Deconstruction of the Working Class

The article examines the situation faced by the inhabitants of Roma settlements in Grosuplje through the process of disintegration of workers' solidarity and the welfare state during the Slovenian transition and in the aftermath of the country's accession to the EU. In so doing, the paper draws mostly upon Wallerstein's concept of the household as one of the institutions of the capitalist system. When the political and economic system began to change, the criteria for acquiring citizenship and social rights – along with the criteria for laying-off workers – needed to be established. The nationalistic discourse thus not only legitimised the ethnical hierarchy of households according to income and the erasing of citizens from the state register, but also contributed to the precarisation of all low-qualified workers, including the greater part of the Grosuplje Roma population. New conditions demanding profitability and competition force companies into constantly lowering labour costs. These actions are further legitimised by the state. The harmonisation of the legislation with EU *legal* framework for the protection of *minority* rights encourages the existing conditions faced by the Roma population: the state is eliminating ever-increasing formal unemployment and social inequalities by enforcing precarious forms of employment (the public works programme). This behaviour is successfully covered up by encouraging political battles for the rights of the Roma community, thus giving way to a legal basis for the ethnic hierarchisation of the workforce. The ethnicisation and precarisation of the workforce in turn lessen the power and solidarity of the working class.

Keywords: working class, households, ethnicity, Roma, precarisation, slovenian transition.

Ana Podvršič graduated from the sociology of culture on the Faculty of Arts in Ljubljana. She is currently studying at the School for Advanced Studies in the Social Sciences (EHESS) in Paris where she is researching the question of property during the change of Slovenian socio-economic system.

103–112 Vesna Leskošek

The Impact of the Social State on the (Non) dependency of Workers from the Market Condition of Employment

The Social state was a result of the labour movement fights in times of industrialisation and was based on the universal principles of social justice, equality and solidarity. Those principles are also fundamental for the post-war European democracies. Labour and trade-union battles gained their power from social inequalities that were produced by capitalism. The Welfare state was therefore a political consensus that was a result of those battles. It is important to know what conceptual shifts in regards to labour and, consequently, in the status of workers have been made in current reforms. The vocabulary in regards to the welfare state influenced the change in meanings and consequently in social rights. Words like capitalism, class, exploitation, domination, inequalities are replaced with flexibility, management, employability, underclass, exclusion, new economy, tin state etc. In social policy neo-liberalism is reflected in lowering the level of social rights and abandoning welfare principles, in privatisation of public services and in individualisation of the relation between the workers and owners of capital. Such politics are supported with the individualisation of blame for failure, with the criminalisation of the welfare recipients and with the *pathologisation* of their personalities. The main aim of such politics is to abandon the concept of the welfare state.

Keywords: capitalism, social state, work, equality, social justice, social rights.

*Vesna Leskošek is senior lecturer at the Faculty of Social Work, where she teaches social movements and global inequalities, gender and youth studies. Her research interest is in welfare state, social inequalities and gender. She published a book *Rejected tradition in many articles in domestic and foreign journals and book.**

113–138 Huub van Baar

Contesting Neo-liberal Practices in Central and Eastern Europe: Romani Minority Governance Between Activation and Activism

This paper analyzes how neoliberal governance has affected the ways in which Central and Eastern European Romani minorities have been approached. The social policies developed by international governing organizations, such as the EU, the World Bank, and the UN rely heavily on a neoliberal trend to govern social affairs through decentralization and the 'outsourcing' of public services to civil society agencies. These modes of governance have often been heralded as endeavors to make governance more sustainable and democratic and, when it comes to minorities, as ways to include them on their own terms. However, as I argue by taking the example of neoliberal modes of Romani minority governance in East Central Europe, it remains to be seen whether attempts to govern minority affairs in a neoliberal way have led to the desired outcomes. In many cases, decentralization, the displacement of public services in favor of private service providers, and the enhanced involvement of civil society agencies have gone together with diminishing the democratic accountability of minority governance, with a questionable reshaping of citizenship, and with the devolution of responsibilities from state institutions to NGOs and those members of minorities who are disadvantaged the most by the recent transformations. The articulation of neoliberalism has highly ambivalently impacted on the Roma's situation on the ground, leading to their eviction and to practices of exploitation and dehumanization.

Keywords: social policies, neoliberal governance, East Central Europe, Roma.

Huub van Baar is a research fellow at the Amsterdam School for Cultural Analysis (ASCA), University of Amsterdam. His research interest is in governmentality and the situation, history, and cultural representation of Romani minorities in Europe.

139–148 Hazemina Minka Đonlić

Reflection upon Different Experiences of Social-cultural Work with Other Ethnic Minority Communities and Immigrants

The article shows that rights of the Roma are not established equally level in different countries. It puts forward the methods and actors that are important in the process of powerment of the Roma community. Process of powerment is understood as the realization of the interests of the Roma community and not as a transfer of the power »from us to them«. Based on the author's many years of experience working with Roma people, the article reconsiders advantages and disadvantages of some realized projects in Slovenia, their inventiveness for community work and it emphasizes the importance of the intercultural competences as well as the continuity of cooperation between the Roma and the non-Roma. It reconsiders the possibilities of further development of social work in the current project called *Etnomobil* which allows the upgrading of existing projects in Maribor and the achievement of long-term goals of the Roma community and other ethnic communities and immigrants.

Keywords: Roma, antiracist social work, community work, strategy of powerment, Roma, ethnic communities, immigrants, *Etnomobil*.

Hazemina Minka Đonlić graduated in social work and is a multi-instrumentalist, singer, therapist, photographer and writer. She works actively in social and cultural areas as an activist, music workshop mentor, the head of various cultural projects. For the last few years she is working especially with the Roma communities and other ethnic minority groups in Grosuplje, Ljubljana, Maribor.